

УДК [378.013:001.8]:355.422(477)

DOI: 10.35619/vi2.15

Ваколюк Аліна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-1545-0867
e-mail: alina.vakoliuk@rshu.edu.ua

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВНОГО ВПЛИВУ НА СТУДЕНТСЬКУ МОЛОДЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті висвітлено теоретико-методичні аспекти виховного впливу на студентську молодь в умовах воєнного стану. На основі аналізу фундаментальних методологічних праць відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників визначено проблемне поле підходу до виховання в освіті. Зазначено, що освітній процес закладу вищої освіти має забезпечити набуття майбутніми фахівцям як професійних компетенцій, так і мета-компетенцій, що передбачають розвиток умінь у здобувачів самостійно здобувати знання, їх аналізувати, осмислювати й узагальнювати, трансформувати в іншу площину бачення. Проаналізовано роль соціально-економічних перетворень в Україні, які зумовлюють необхідність реформування всіх галузей освіти, що передбачає вирішення нових завдань щодо підвищення ефективності теоретичної підготовки майбутніх учителів як основи їх професійної компетентності.

Зауважено, що серед пріоритетних напрямів реформування вищої школи важливе місце посідають питання оновлення змісту, форм, методів базової педагогічної освіти, запровадження ефективних педагогічних технологій, створення нової системи методичного та інформаційного забезпечення вищої школи. Доведено, що особливого значення для підвищення наукового рівня педагогічної підготовки майбутнього вчителя, її впливу на шкільну практику набуває розвиток та поглиблення теорії педагогічних знань. Підкреслено значимість виховання особистості, яка уміє приймати рішення автономно та незалежно, тому що сучасний рівень розвитку суспільства і науки вимагає глибокого аналізу проблеми з позицій активності самого суб'єкта життєдіяльності.

Ключові поняття: виховання, студентська молодь, соціалізація, воєнний стан.

Постановка проблеми. Проблема виховання студентської молоді щодо успішної адаптації в суспільстві та всебічного розвитку завжди вважалася актуальною. І це не випадково – держава, суспільство і сама особистість зацікавлені в успішній соціалізації всіх громадян. Важливе місце в цьому процесі відіграють заклади вищої освіти. Виховання студентської молоді, що передбачає формування ціннісних орієнтацій, успішний особистісний та професійний розвиток у мінливих соціально-економічних умовах, значно визначає успішний розвиток суспільства в цілому, особливо в умовах воєнного стану і нестабільного розвитку країни, що сприяє відсутності у молоді стійких життєвих орієнтирів. У зв'язку з цим зростає відповідальність освітніх установ всіх рівнів за успішний виховний вплив на студентську молодь.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. На сучасному етапі, заклади вищої освіти готують майбутніх фахівців, які мають володіти відповідним рівнем професійної культури. Вивченням питань формування професійної культури педагога займалися такі вчені, як А. Алексюк, В. Гриньова, М. Євтух, І. Зязюн, І. Ісаєв, В. Кремень, Н. Ничкало, О. Рудницька, С. Сисоєва, А. Щербаков та ін. Окремі аспекти формування професійної культури здобувачів висвітлено у працях Е. Вільчковського, Л. Суценко, О. Тимошенко, Б. Шияна та ін.

Загальна феноменологія культури майбутнього фахівця репрезентовано у працях В. Беспалько, В. Гриньової, Л. Нечипоренко, О. Рудницької та ін. Ученими розкрито зміст, механізми, тенденції та умови формування окремих її складових: духовної культури (І. Бех, В. Зінченко, Б. Нечипоров), методологічної (І. Зязюн), інформаційної (О. Єршов, Н. Мінаков) та ін.

Підготовка майбутнього фахівця передбачає дослідження методичної (І. Артем'єва) та естетичної культури (Л. Гарбузенко), культури розумової праці (І. Ігнатова), педагогічного спілкування (І. Комарова) та комунікативної (В. Садова) тощо.

Мета статті – висвітлити теоретико-методичні аспекти виховного впливу на студентську молодь в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. З початком повномасштабної війни російської федерації проти України перед освітянською спільнотою, крім вирішення традиційних проблем, що стосуються теорії та практики науково-педагогічних підходів в освіті, постали надзвичайно важливі, нагальні проблеми воєнного часу: виклики і реалії організації освітнього процесу; пошук ефективних шляхів дистанційного навчання; психолого-педагогічні аспекти викладання та виховного впливу на студентську молодь.

Виховна робота у ЗВО України організовується згідно Конституції України, Закону України «Про вищу освіту», Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 рр., розробленою на виконання Указу Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» (від 03.07.2020 № 210/2020),

Стратегії національно-патріотичного виховання молоді (№ 286/2019 від 18.05.2019), Указу Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти», інших нормативних документів з метою цілісного формування особистості та діалектичного підходу до освітнього процесу [1; 2].

Сучасні умови життя висувають підвищені вимоги до адаптивних механізмів людини. Велика кількість різноманітних видів інтенсивного стресового впливу викликають різні форми дезадаптації, нервово-психічні і психосоматичні порушення, посттравматичні стресові розлади.

Однією з найважливіших передумов успішної навчальної діяльності здобувачів є їхня своєчасна адаптація до умов навчання у ЗВО. Перший курс може стати основою, а може призвести до різних деформацій у поведінці, спілкуванні та навчанні, адже саме на першому курсі формується ставлення молодшої людини до навчання, майбутньої професійної самореалізації. Нерідко процес соціально-психологічної адаптації першокурсників протікає стихійно. Для ефективного виховного процесу є вміння швидко знаходити своє місце у спільній діяльності, свою роль у новому колективі, вміння знаходити в межах наявних умов можливості для прояву здібностей та інтересів усіх учасників освітнього процесу.

У зв'язку зі стрімкими темпами розвитку цивілізації істотні зміни відбуваються у процесі виховання молоді. Соціально-педагогічна діяльність є тим стабілізуючим чинником, який сприяє соціальному становленню молодого покоління, адаптації до умов нового середовища під час війни.

Педагогічні умови виховання включають в себе пошук шляхів інтеграції виховних зусиль середовища, активізації суб'єктної позиції учасників процесу виховання, формування соціокультурних та особистісних цінностей.

Існують протиріччя, які стримують ефективність управління процесами виховання студентів. Це протиріччя між затребуваністю з боку ринку праці не тільки висококваліфікованих, які вміють швидко адаптуватися, фахівців і недостатньою соціалізацією здобувачів освіти, яка допомогла б їм відповісти на ці вимоги; потребою відродити високі моральні й духовні принципи нашої держави і недостатньою увагою, що приділяється цій проблемі у вищій школі; розмаїттям інформації, одержуваної молоддю, мотивації її на активну діяльність в умовах стрімкого розвитку суспільства і недостатньою затребуваністю цих установок в умовах стандартизованих організацій та змісту освіти; потребою менеджменту в методологічному обґрунтуванні процесу виховання на етапі професійної підготовки у закладі вищої освіти і недостатньому теоретичному осмисленні цієї проблеми; позиціонуванням виховного процесу як одного із основних напрямів діяльності ЗВО і недостатньою розробленістю методик і технологій її реалізації; вимоги об'єктивної оцінки рівня соціалізації здобувачів

освіти і відсутністю єдиних підходів до моніторингу соціального розвитку, визначення критеріїв і показників успішності становлення особистості.

Студентство є не лише пасивним об'єктом соціалізації з боку суспільних інститутів, а й активним суб'єктом, для якого характерне прагнення до саморозвитку, професійного самоствердження. Заклади вищої освіти України мають оновлювати не лише процес навчання, але й удосконалювати позааудиторну діяльність, яка спрямована на розвиток духовності, ціннісних орієнтацій кожного юнака й дівчини, їхню поведінку.

Позааудиторна діяльність студентів через самоврядування, фізкультурно-оздоровчу діяльність, самодіяльну творчість, художньо-видовищні заходи, волонтерську, громадську допомогу та інші види діяльності на основі вільного їх вибору як на внутрішньому рівні навчального закладу, так і на зовнішньому – у мікросоціумі, має спрямовуватися на розвиток позитивного ставлення здобувача освіти до себе як активного та відповідального соціального суб'єкта та інших людей. Одне з основних завдань сучасної практики – формування атмосфери виховання в умовах воєнного стану. Виховний простір визначається не лише обґрунтованим середовищем, але й духовним виміром для здобувача освіти та педагога; це сфера культури, що сприяє особистісному розвитку. Він має включати в себе широкий спектр цінностей та культурних форм життя. Це місце, де відбуваються соціальні, культурні та особисті вибори, де особистість може реалізовувати себе у різноманітних виховних середовищах, таких як академічне, клубне, творчі майстерні тощо. Основні вимоги до створення виховного простору:

- психологізація як здатність враховувати у комплексі всі зовнішні й внутрішні впливи на молодь й одночасно творити духовно-творче розвивальне середовище, нейтралізуючи негативні з них та посилюючи позитивні;
- відкритість до соціуму, співпраця з сім'єю, громадськістю;
- залучення дітей до розв'язання суспільно значущих і особистісних життєвих проблем, формування досвіду громадянської поведінки;
- розвиток творчого потенціалу всіх суб'єктів освітнього процесу;
- спонукання студентів до самостійного розв'язання власних життєвих проблем у нестабільному суспільстві;
- життєтворчість як здатність забезпечити здобувачам освіти можливість облаштувати власне життя, формувати колективні та міжособистісні взаємини;
- педагогічна культура викладачів та здобувачів освіти, що передбачає сформованість людяності, інтелігентності, толерантності, розуміння, здатності до взаємодії;
- педагогічний захист й підтримка здобувачів освіти у розв'язанні їхніх життєвих проблем та в індивідуальному саморозвитку, забезпечення їхньої особистісної недоторканності та безпеки;

- самореалізація в особистісній, професійній та соціальній сферах її життєдіяльності [7].

Педагогічне спілкування має спиратись на прогресивну мораль – гуманістичну, в основі якої лежить демократизм, розумність, природність. Ми відводимо першочергове місце принципу гуманізму. Він передбачає визнання того, що людина – найвища цінність на Землі; передбачає опору на особистість, здатної до самореалізації, самовдосконалення; розглядає самоцінність особистості як результат її власного саморозвитку, самовиховання. У спілкуванні – це вміння знайти гідне, схвальне, добре в іншій людині, вміння цінувати індивідуальне, неповторне.

В основі педагогічного спілкування лежить плюралізм. Він полягає у вмінні й можливості толерантно ставитись до світогляду, переконань, позицій, думок і почуттів інших людей, не ображати, не принижувати їх гідності, визнавати, що кожна людина може змінитися, на краще, визначити свої помилки; важливо, щоб складовою у цьому процесі стало моральне зростання. Толерантність – це норма сучасного цивілізаційного світу, вона регулює міжособистісні стосунки, робить їх гуманними, природними, невимушеними, доброзичливими, що є передумовою для плідного співробітництва між людьми, визначальною умовою реалізації плюралізму думок, встановлення діалогу, гуманного ставлення до представників інших традицій і моральних звичок, вірувань тощо.

Сучасний зміст виховання студентської молоді в Україні – це науково обґрунтована система загальнокультурних і громадянських цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства й держави, інших людей, праці, природи, мистецтва, самої себе. Виховання здійснюють для ідентифікації вихованця із загальновизнаними цінностями, якостями та самореалізації його сутнісних сил. Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власне ставлення.

Досліджуючи стан і рівні сформованості особистості здобувача освіти в умовах воєнного стану, виявляючи в ній ступінь співвідношення професійно-педагогічного та предметно-професійного, обґрунтовуючи шляхи та методи подальшого вдосконалення цього феномену, ми здійснюємо його логічну диференціацію у системних взаємозв'язках технологічного та особистісно-творчого компонентів. З одного боку, ці компоненти виступають як відносно самостійні системи, які мають свою структуру, логіку, сукупність елементів, внутрішню організацію, з іншого боку, поділ на: «цінності-мети» і «цінності-засоби», – умовний, що розглядається в системі аксіологічних координат, і може бути використаний для характеристики творчого потенціалу особистості, а ставлення до педагогічних інновацій треба аналізувати і в структурі технологічного компонента, і як особистісне якість педагога.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що особистісні властивості людини, а саме: активність, енергійність, наполегливість, вміння відповідати за себе та свої вчинки, уміння пристосовуватись до різних життєвих ситуацій, небажання налаштовуватись на найгірший перебіг подій –це індивідуальні характеристики особистості, котрі варто враховувати для активації їх у період підготовки спеціалістів у ЗВО в умовах воєнного стану.

Отже, пріоритетним завданням українського суспільства сьогодні водночас із забезпеченням своєї суверенності й територіальної цінності, інтегровальними у європейське співтовариство є вирішення проблем виховання не тільки дітей різного віку, але й студентської молоді, оскільки мінливість сучасного соціуму вимагає від особистості умінь адаптації до постійно змінюючих умов, формування психологічної готовності, забезпечить її розвиток на етапі навчання та допоможе майбутнім фахівцям у процесі їхнього особистісного становлення в обраній професійній діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Результатом виховання студентської молоді буде: вироблення і трансформація власної системи поглядів на життя та ціннісні орієнтації, формування життєвого ідеалу; засвоєння культури людських взаємин і соціально-професійних функцій; формування індивідуального стилю навчально-професійної діяльності та власної моделі моральної поведінки; оволодіння професійною діяльністю та формами ділового спілкування.

Виховання у ЗВО повинно ґрунтуватись передусім на новітніх досягненнях теорії і практики передових демократично розвинених країн світу.

Важливий стратегічний напрям виховання здобувачів – теоретико-методологічна база, в якій істотне місце займає філософська діалектика як важливий метод наукового пізнання, який орієнтує на здобуття нових знань, а також застосування найефективніших форм і методів у вихованні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Про вищу освіту: Закон України розділ VI, стаття 26.* URL: <https://bit.ly/3A7XwXB>.
2. *Про стратегію національно-патріотичного виховання молоді: Указ Президента України № 286/2019 від 18.05.2019.* URL: <https://bit.ly/3QT9o6j> (дата звернення 12.02.2024)
3. Айзікова Л. В. Концепція навчання протягом життя в міжнародних документах і дослідженнях. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2012/199-187-10.pdf> (дата звернення 22.03.2018).
4. Андрієвська В. М. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності : монографія. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2018. 308 с.

5. Балик Н. Р., Шмигер Г. П., Василенко Я. П. *Формування STEM компетентностей у процесі підготовки майбутніх учителів до впровадження STEM-освіти.*

URL: http://mobile.elar.fizmat.tnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1007/Balyk_Shmyger_Vasylenko_Stem.pdf?sequence=1 (дата звернення 22.03.2018).

6. Мотенко Я. В., Шишкіна Є. К. Історичні дисципліни як складова вищої освіти в Україні на початку XXI ст. *Історичні студії суспільного прогресу.* 2018. Вип. 6. С. 158–163. URL: <https://bit.ly/3K5K0rW> (дата звернення 22.03.2018).

7. *Методи педагогічних досліджень.*
URL: <http://readbookz.net/book/172/5401.html> (дата звернення 22.03.2018).

REFERENCES

1. *Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy rozdil VI, stattia 26* [On Higher Education: Law of Ukraine, Chapter VI, Article 26]. URL: <https://bit.ly/3A7XwXB>. [in Ukrainian]

2. *Pro stratehiiu natsionalno-patriotychnoho vykhovannia molodi: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 286/2019 vid 18.05.2019* [On the Strategy of National and Patriotic Education of Youth: Decree of the President of Ukraine No. 286/2019 dated 18.05.2019.]. URL: <https://bit.ly/3QT9o6j> (data zvernennia 12.02.2024). [in Ukrainian]

3. Aizikova L. V. *Kontsepsiia navchannia protiahom zhyttia v mizhnarodnykh dokumentakh i doslidzhenniakh* [The Concept of Lifelong Learning in International Documents and Research]. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2012/199-187-10.pdf> (data zvernennia 22.03.2018). [in Ukrainian]

4. Andriievska V. M. *Pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly do vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u profesiinii diialnosti: monohrafiia* [Preparing a Perspective Primary School Teacher for the Use of Information and Communication Technologies in Professional Activity: a Monograph]. Kharkiv: KhNPU imeni H. S. Skovorody, 2018. 308 c. [in Ukrainian]

5. Balyk N. R., Shmyher H. P., Vasylenko Ya. P. *Formuvannia STEM kompetentnostei u protsesi pidhotovky maibutnikh uchyteliv do vprovadzhennia STEM-osvity* [Formation of STEM Competences in the Process of Training perspective Teachers to Implement STEM Education]. URL: http://mobile.elar.fizmat.tnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1007/Balyk_Shmyger_Vasylenko_Stem.pdf?sequence=1 (data zvernennia 22.03.2018). [in Ukrainian]

6. Motenko Ya. V., Shyshkina Ye. K. Історичні дисципліни як складова вищої освіти в Україні на початку XXI ст. [Historical Disciplines as a Component of Higher Education in Ukraine at the Beginning of the 21st Century] *Історичні студії суспільного прогресу.* 2018. Вип. 6. С. 158–163. URL: <https://bit.ly/3K5K0rW> (data zvernennia 22.03.2018). [in Ukrainian]

7. *Metody pedahohichnykh doslidzhen* [Methods of Pedagogical Research]. URL: <http://readbookz.net/book/172/5401.html> (data zvernennia 22.03.2018). [in Ukrainian]

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF EDUCATIONAL INFLUENCE FOR STUDENT YOUTH IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Vakoliuk Alina

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities
ORCID: 0000-0003-1545-0867
e-mail: alina.vakoliuk@rshu.edu.ua

Abstract. The article deals with the main focus of education of student youth in modern conditions. The study and analysis of the fundamental methodological works of well-known Ukrainian and foreign researchers allows us to identify the problematic field of the approach to upbringing in education, which is one of the components of a personality-oriented approach to teaching students and takes into account their individual characteristics. The process of education at university should ensure that prospective specialists acquire both professional competencies and meta-competencies, which include the ability to independently acquire knowledge, analyze, comprehend and generalize it, and transform it into a different «plane of vision». Socio-economic transformations in Ukraine necessitate reforming all sectors of education, which poses new challenges for higher teacher education to improve the effectiveness of theoretical training of perspective teachers as the basis of their professional competence. Among the priority areas of higher education reform are the following: updating the content, forms, and methods of basic teacher education; introducing effective pedagogical technologies; and creating a new system of methodological and information support for higher education. The development and deepening of the theory of pedagogical knowledge is of particular importance for raising the scientific level of perspective teachers' pedagogical training and its impact on school practice. Modernity requires the education of a person who can make decisions autonomously and independently. The current level of development of society and science requires an in-depth analysis of the problem from the standpoint of the activity of the subject of life itself.

Keywords: education, student youth, socialization, martial law.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2024 р.